

MEMOAIDS — edukacija o spolnosti na hrvatski način

Martin ČUK*

Sažetak

U Hrvatskoj je u tijeku uvođenje parcijalnog edukacijskog programa MEMOAIDS (Mladi educiraju mlade o AIDS-u). Uvođenje MEMOAIDS-a u hrvatske srednje škole je posljedica ugovora koji je potpisan između Vlade RH i Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, malarije i tuberkuloze. Članak donosi osvrt na MEMOAIDS te informira o mogućim posljedicama tog i njemu sličnih programa za mentalno i fizičko zdravlje mladih.

Ključne riječi: MEMOAIDS, spolno prenosive bolesti, ABC (abstinence, be faithful, condom), prezervativ, HPV (humani papiloma virus), Globalni fond za borbu protiv AIDS-a, malarije i tuberkuloze, Teen STAR.

Uvod

U svijetu su spolno prenosive bolesti velik javnozdravstveni problem. Vlade pojedinih zemalja ulažu ogromna financijska sredstva u programe prevencije i edukacije mladih. U zemljama zapadne Europe i SAD-a mladima se pružaju cjeloviti odgojni programi o spolnosti koji su uklopljeni u programe zdravstvenog odgoja. U izradu tih programa uključene su vjerske zajednice, nevladine organizacije, itd. Programi su prilagođeni epidemiološkoj situaciji u pojedinoj zemlji. Postoji nekoliko modela, a učenicima i njihovim roditeljima ponuđen je izbor.

U Hrvatskoj je trenutačno 400 registriranih osoba zaraženih virusom HIV-a, dok ih prema procjenama živi sveukupno oko 1000. Prema službenim i mjerodavnim statistikama znatno je veći broj zaraženih humani papiloma virusom, koji je glavni uzročnik raka vrata maternice, a kojim je zaraženo 7% brucešica Zagrebačkog sveučilišta. Još je veći broj zaraženih *Chlamydiom trachomatis*, koji je glavni uzročnik upale jajovoda i neplodnosti, a kojim je zaraženo 11% brucešica Zagrebačkog sveučilišta.¹ Mladi su pod sve većim pritiskom medija, serija, filmova, tinejdžerskih časopisa, koji ih potiču da što prije stupe u spolne odnose.

* Dr. med. Martin Čuk, tajnik Hrvatskog katoličkog liječničkog društva.

1 Z. Topalović, Spolno prenosive bolesti, u: *Glasnik HKLD-a*, br. 1 (2003), str. 73–77.

MEMOAIDS u hrvatskim srednjim školama

U hrvatske škole se nezaustavljivo uvodi MEMOAIDS kao parcijalni edukacijski program. Prema Ugovoru između Globalnog fonda i Vlade Republike Hrvatske do godine 2006. u program se planiraju uključiti sve srednje škole u Hrvatskoj.² Osim zdravstvenih radnika u edukaciji sudjeluju i članovi nevladinih udruga. Ukupno bi ih se trebalo uključiti 80. Riječ je o sljedećim udrugama:

- Kontra — udruga za promicanje lezbijskih prava;
- Iskorak — udruga za promicanje prava homoseksualaca i osoba različite seksualne orijentacije, sve do transrodnog identiteta.³ Članovi ove udruge su već sudjelovali u obuci liječnika školske medicine za područje Karlovačke županije;
- LORI — udruga za promicanje lezbijskih prava.

Aktivisti tih udruga prema ugovoru imaju zadatak boriti se protiv homofobije, promicati prava homoseksualaca te voditi edukativne programe za homoseksualce. U Nacionalnom povjerenstvu jedno mjesto pripada udruzi Iskorak, čija je zadaća vršiti kontrolu da programi koje donosi povjerenstvo ni na koji način ne diskriminiraju osobe istospolne orijentacije. Povjerenstvo prema Ugovoru sve zaključke i edukacijske programe mora donositi konsenzusom. Ne treba stoga čuditi što su u njegovom osnivanju zaobiđene vjerske zajednice u Republici Hrvatskoj, a što je samim Ugovorom bilo predviđeno.⁴

Navedenim udrugama će za sudjelovanje u Programu tijekom tri naredne godine biti isplaćeno 2.782.804 USD.

Stvarne posljedice uvođenja programa MEMOAIDS u srednje škole

Kao što smo to već rekli, program MEMOAIDS nezaustavljivo ulazi u hrvatske škole. On je uklopljen u programe obvezatnih predmeta, kao što su biologija, tjelesni odgoj i sat razredne nastave. Nastavnici se dodatno animiraju plaćenim dvodnevnom boravkom u Zagrebu na edukaciji te kasnijim subvencioniranjem nastave. U Programu je naznačeno da djeca ne moraju sudjelovati u određenim vježbama, no ako se program nalazi u sklopu obvezatne nastave, gdje bi se tada imala nalaziti ta djeca?

Koje su zbiljske posljedice provođenja ovog programa?

Kroz privid suzdržavanja od spolnih odnosa djecu se zapravo neizravno potiče na rano stupanje u spolne odnose uz prezervativ kao sigurno sredstvo zaštite od

2 Usp. Ugovor između Globalnog fonda za borbu protiv AIDS-a, malarije i tuberkuloze i Vlade RH, http://www.theglobalfund.org/search/docs/2HRVH_83_171_full.doc.

3 Usp. članak 7. Statuta udruge Iskorak, www.iskorak.org/download/statut.pdf.

4 Usp. J. Dobravc-Poljak, Memoaids: mladi educiraju mlade o AIDS-u. Priručnik za edukaciju vršnjaka o AIDS-u, Klinika za dječje bolesti Zagreb, Služba za reproduktivno zdravlje, Zagreb, 2000.

spolno prenosivih bolesti. Pri tome se međutim ni najmanje ne govori o opasnosti zaraze HPV–om od koje prezervativ uopće ne štiti.⁵ Takav pristup može rezlutirati pravom pravcatom epidemijom zaraze humani papiloma virusom te posljedničnom epidemijom karcinoma vrata maternice.

Nadalje, u današnje vrijeme kad je u društvu prisutno sve veće verbalno i fizičko nasilje među vršnjacima, oni koji ne bi željeli sudjelovati u vježbanju uporabe prezervativa, mogli bi kasnije biti diskriminirani i izvrgnuti »bulyngu«.

U adolescentskoj dobi roditelji, sestre i braća predstavljaju prvo i naravno ozračje u kojem mladi formiraju svoje životne stavove. U programu MEMOAIDS je međutim informiranje roditelja samo preporučeno, a ne i obvezatno.

Nužno se nameće pitanje zašto netko želi progurati takav program u hrvatske srednje škole, bez odgovarajućeg informiranja javnosti, zaobilaženja postupka u nadležnom ministarstvu? Tko će biti odgovoran zbog prešućivanja činjenice da prezervativ ne štiti od humani papiloma virusa? Naime, treba znati da se u Hrvatskoj prezervativ ne tretira kao medicinski proizvod, nego kao roba široke potrošnje te se stoga ne vrše ispitivanja njegovih mehaničkih, fizikalnih karakteristika.⁶ Prema podacima Food and drug administration 3 od 1000 prezervativa su propusna na vodu nakon što su prošla testove proizvođača!

Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije Hrvatskoj prijete opasnost od porasta broja zaraženih HIV–om. Tomu pridonose loša ekonomska situacija, povećanje broja nezaposlenih, migracija stanovništva. Iz toga proizlazi da nam je stvarno nužan program prevencije HIV/AIDS–a, koji bi bio uključen u cjelovit odgojni program o spolnosti.

U ovom kontekstu za Hrvatsku može biti interesantan primjer Ugande. U svom govoru pred Kongresom SAD–a prof. dr. Green, antropolog s harvardskog sveučilišta, naveo je sljedeće podatke. U Ugandi je nakon uvođenja programa ABC (abstinence, be faithful, condom where A and B are not applicable) incidenca zaraze HIV–om pala s 26% u 1991. na 6% u 2000. godini! U dotadašnjim programima je prevladavalo mišljenje da se mladi navodno ne mogu svladati zbog djelovanja hormona, da žene tobože ne mogu pregovarati o spolnom odnosu sa svojim partnerom. Zbog toga se prevencija svodila na propagiranje uporabe prezervativa, povećanje broja testova na HIV i sprečavanje prijenosa virusa s majke na dijete. U Ugandi je spomenuta ABC edukacija krenula u osnovnim školama u suradnji s vjerskim zajednicama. Program je isticao nužnost uzdržavanja od spolnih odnosa prije braka, zatim potrebu vjernosti supružnika, a tek na trećem mjestu bili su prezervativi. U programe edukacije bili su također uključeni i mladi edukatori. Njihova je prva zadaća bila govoriti i promovirati primjereno suzdržavanje od predbračnih spolnih odnosa i vjernost supružnika. Rezultati su bili ohrabrujući te su takav pristup prihvatile mnoge zemlje Trećeg svijeta.

5 Usp. Workshop summary Scientific Evidence on Condom Effectiveness for STD Prevention, *National Institute for Allergy and Infectious Diseases*, July 20, 2001; R. L., WINER, Genital Human Papillomavirus Infection: Incidence and Risk Factors in a Cohort of Female University Students, *American Journal of Epidemiology*, 2003 Feb 1; 157: 218–226.

6 Narodne novine, 197/2003., čl. 101., 102., 106. i 107.

Zaključak

U Hrvatskoj u izradi Programa nije uključena niti jedna vjerska zajednica, nego su uključene nevladine udruge koje promoviraju prava homoseksualaca, biseksualaca... i koje se zalažu za uvođenje obrazovanja s prihvatljivim stavom prema homoseksualizmu, biseksualizmu... Zanimljivo je da je prema zamisli Fonda njihov rad trebao biti usmjeren prema rizičnim skupinama, no kod nas je usmjeren prema edukatorima. U priručniku za provođenje MEMOAIDS-a homoseksualci ne predstavljaju primarnu rizičnu skupinu. Osim toga, u priručniku se izjednačuju vaginalni, analni i oralni seks. Važna je samo uporaba prezervativa. Prezervativ se naime promovira kao sredstvo sigurne zaštite. No, u Hrvatskoj ne postoji institucija koja bi provjeravala tu učinkovitost. Mlade se educira samo o tehnikama, dok se potpuno zanemaruje cjelovitost ljudske osobe i smisao spolnosti. Naposljetku, u priručniku nema ni spomena o ostalim spolno prenosivim bolestima.

S druge strane, program Teen STAR kao cjelovit program spolnog odgoja ima status izvannastavne aktivnosti, a u školama se provodi prema odluci ravnatelja škole. Za sudjelovanje u programu potrebna je pismena suglasnost roditelja. U javnosti neopravdano vlada mišljenje da je to crkveni program, a to onda služi kao izgovor da ne može biti izborni predmet u školama.

Valja istaknuti da edukatori koji provode Teen STAR program moraju biti autentični, tj. moraju živjeti ono o čemu govore. Teen STAR priprema mlade ljude za odgovorno roditeljstvo, govori o smislu i ljepoti spolnosti, otvoreno govori o svim spolno prenosivim bolestima, omogućuje mladim osobama izgradnju stavova koji se neće mijenjati pod utjecajem medija, filmova, itd.

Uz sve navedeno pitamo se: Komu je u interesu program MEMOAIDS? Je li 3.382.000 USD, koliko prema Ugovoru treba biti doznačeno u prvoj godini provođenja programa, vrijedno zdravlja mladih?

MEMOAIDS — SEX EDUCATION IN CROATIA

Martin ĆUK

Summary

The MEMOAIDS (Youth Educating Youth on Aids) educational program is currently being introduced into Croatian secondary schools consequent to the agreement between the Government of the Republic of Croatia and the Global Foundation for the Battle Against Aids, Malaria and Tuberculosis. The article presents a review of the MEMOAIDS program and informs us of the possible effects of this and similar programs upon the mental and physical health of young people.

Key words: MEMOAIDS, sexually transmitted disease, ABC (abstinence, be faithful, condom), condom, HPV (Human papilloma virus), Global Foundation for the Battle Against AIDS, Malaria and Tuberculosis, Teen STAR.